

УДК 340.12:342.4(477)»1917/1921»

Терела Галина Василівна*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових
дисциплін**Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*
ORCID: 0000-0001-5102-7068<https://doi.org/10.25313/3083-7774-2026-5-16>

ІДЕЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В КОНСТИТУЦІЙНИХ АКТАХ І ПРОЄКТАХ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.

Анотація. Вступ. Стаття 1 Конституції України проголошує Україну правовою державою, а Преамбула посилається на багатотомову історію українського державотворення. Водночас комплексне порівняльно-правове дослідження закріплення ідеї правової держави в конституційних актах і проєктах періоду Української революції 1917–1921 рр. досі не здійснювалося.

Мета. Метою дослідження є системний аналіз повноти закріплення ознак правової держави в конституційних актах та проєктах періоду Української революції 1917–1921 рр. та з'ясування чинників, що впливали на повноту такого закріплення.

Матеріали і методи. Досліджено Універсали Центральної Ради, Конституцію УНР 1918 р., акти Гетьманату та Директорії, Тимчасовий основний закон ЗУНР та конституційні проєкти С. Дністрянського й О. Ейхельмана. Як аналітичну матрицю використано шість ознак правової держави, виокремлених на основі позицій вітчизняних та зарубіжних дослідників. Застосовано герменевтичний аналіз конституційних текстів, формально-догматичний, порівняльно-правовий та історико-правовий методи.

Результати. Встановлено, що конституційні акти демонструють неоднорідний, але прогресивний рух до правової державності. Конституція УНР 1918 р. найповніше закріпила ознаки правової держави серед ухвалених актів. Проєкти С. Дністрянського та О. Ейхельмана розвинули ці положення далі, зокрема передбачивши конституційний контроль та п'ятиланковий поділ влади. Рецепція ідеї правової держави не зводилася до механічного запозичення, а передбачала творче засвоєння в контексті національної правової культури.

Перспективи. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на порівняльний аналіз конституційних актів Української революції з сучасними конституційними актами європейських держав.

Ключові слова: правова держава, Українська революція 1917–1921 років, верховенство права, конституціоналізм, права людини, поділ влади.

Постановка проблеми. Стаття 1 Конституції України проголошує Україну правовою державою, а Преамбула посилається на «багатотомову історію українського державотворення». Це конституційне положення передбачає наявність історичних витоків ідеї правової держави в українській правовій традиції.

Період Української революції 1917–1921 рр. став часом інтенсивного конституційного будівництва: за менш ніж п'ять років було ухвалено низку конституційних актів та розроблено масштабні конституційні проєкти, що відображали різні моделі державного устрою — від парламентської республіки (Конституція УНР) через авторитарну модель (Гетьманат) до федеративних проєктів (О. Ейхель-

Copyright © The Author(s).

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ман). Ці документи створювалися в умовах революції, війни та еміграції, але засвідчують високий рівень національної правової думки та орієнтацію на європейські конституційні стандарти.

Попри значний масив досліджень окремих конституційних актів та їх проектів, комплексне порівняльно-правове дослідження закріплення саме системи ознак правової держави в усій сукупності конституційних документів 1917–1921 рр. досі не здійснювалося. Це визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження конституційних актів Української революції 1917–1921 рр. має тривалу історіографічну традицію — від праць сучасників подій (А. Яковлів [27], С. Шелухін [26]) через комплексні огляди О. Копиленка та М. Копиленко [10] до сучасних досліджень. У 2017–2018 рр., у зв'язку зі сторіччям Конституції УНР, вийшла низка публікацій: І. Бойко дослідив місце Конституції УНР в історії конституціоналізму [1], Н. Стецюк здійснила її теоретико-правову характеристику [18], І. Логвиненко проаналізувала історію розробки та оцінки в історіографії [11], І. Терлок простежив закріплення ідеї євроцентризму у конституційних актах [19]. Конституційні проекти також стали предметом досліджень: В. Рум'янцев проаналізував організацію влади за проектом О. Ейхельмана [16], Н. Стецюк — проект С. Дністрянського [17], М. Мірошниченко та П. Мельник — принцип самовизначення в проекті С. Дністрянського [12], О. Токарчук — обидва проекти в порівняльному ракурсі [21]. Інтелектуальне формування М. Грушевського простежив С. Плохій [28]. Водночас спеціального дослідження повноти закріплення системи ознак правової держави в усій сукупності конституційних актів та проектів 1917–1921 рр. досі не проводилося.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є системний аналіз повноти закріплення ознак правової держави в конституційних актах та проектах періоду Української революції 1917–1921 рр. та з'ясування чинників, що впливали на повноту такого закріплення. Для досягнення мети поставлено такі завдання: 1) виокремити ознаки правової держави для формування аналітичної матриці; 2) простежити закріплення ідеї правової держави в конституційних актах та проектах УНР, Гетьманату та ЗУНР; 3) здійснити порівняльний аналіз; 4) з'ясувати фактори впливу.

Методологія дослідження. Дослідження ґрунтується на герменевтичному аналізі конституційних текстів, доповненому формально-догматичним, порівняльно-правовим та історико-правовим методами.

Виклад основного матеріалу. Для системного аналізу конституційних актів необхідно сформулювати «контрольний перелік» ознак правової держави. М. Козюбра, наголошуючи на швидше термінологічних, ніж змістовних відмінностях концепцій *Rechtsstaat* та *Rule of law*, до єдиних «гетерогенних підпринципів-вимог» останніх відносить: визнання прав і свобод людини; принцип розподілу влади; обмеження дискреційних повноважень; верховенство Конституції; принципи визначеності, пропорційності, правової безпеки; незалежність суду [7, с. 3–7]. А. Заєць підкреслює спільність ознак, сформованих Венеційською комісією: законність, правова визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, дотримання прав людини, рівність перед законом [3, с. 471]. П. Рабінович виокремлює соціально-змістовні (закріплення прав і свобод, панування правових законів, загальнодозвільний тип регулювання, взаємна відповідальність, правова культура) та формальні ознаки правової держави (розподіл повноважень, високий статус судів, неухильне виконання вимог законодавства) [15, с. 32–34].

Такий поділ кореспондує із підходом Б. Таманаги, який класифікує концепції верховенства права у двох вимірах — формальному та субстантивному, кожен з яких має три рівні — від вузького до широкого розуміння [29, р. 91]. Ця класифікація дозволяє не лише констатувати наявність ознак правової держави, а й визначити глибину їх закріплення: від формального проголошення законності (як у актах Гетьманату) до субстантивного закріплення індивідуальних прав і соціальних гарантій (як у проектах С. Дністрянського та О. Ейхельмана).

Узагальнюючи позиції дослідників, виокремлюємо шість ключових ознак правової держави: 1) верховенство права — підпорядкованість держави праву, ієрархія нормативних актів, верховенство конституції, конституційний контроль; 2) поділ влади — розмежування гілок влади, система стримувань і противаг; 3) гарантії прав і свобод людини; 4) незалежність судової влади — автономія суду, незмінюваність суддів, доступність правосуддя; 5) взаємна відповідальність держави та особи; 6) правова визначеність і законність — чіткість норм, заборона зворотної дії закону, належна правова процедура. Ці ознаки є спільним ядром доктрин *Rechtsstaat*, *Rule of Law* та *État de droit*, що має принципове значення для аналізу актів, автори яких перебували під впливом різних правових традицій.

Застосування сучасної системи ознак до конституційних актів понад столітньої давності потребує методологічного застереження. Автори аналізованих документів оперували тогочасними поняттями — народного суверенітету, парламентаризму, *Rechtsstaat* в його ранньому розумінні. Тому завданням дослідження є з'ясування, наскільки створені ними нормативні конструкції об'єктивно відповідають тому, що сучасна наука визначає як ознаки правової держави. Такий підхід є усталеним у порівняльно-правових та історико-правових дослідженнях.

Водночас потребує пояснення вживання терміна «рецепція» стосовно ідеї правової держави. У цьому дослідженні термін використовується в широкому значенні — як засвоєння і творча адаптація правових

ідей, вироблених в інших правових традиціях, а не як механічне запозичення конкретних норм чи інститутів. Таке розуміння враховує, що автори конституційних актів Української революції не просто копіювали іноземні зразки, а переосмислювали їх у контексті національної правової культури та політичних реалій.

Аналіз конституційних актів варто розпочати з універсалів Центральної Ради. Як підкреслював А. Яковлів, III Універсал мав характер конституційного закону, яким була встановлена «демократична, народоправна держава у формі Української Народної Республіки» [27, с. 15]. III Універсал містив програму демократичних перетворень: свободу слова, друку, віри, зібрань; недоторканність особи; скасування смертної кари; право на національно-персональну автономію. А. Козаченко характеризує його як «конституційно-установчий акт та програмний документ» [6, с. 102]. Водночас задеклароване прагнення стояти «на сторожі прав і революції» [24] на практиці виливалося в домінування революційної легітимності над правовою визначеністю: конституційна комісія формувалася за політичними, а не професійними критеріями [6, с. 100], а владні структури «так і не стали справжніми державними органами» [19, с. 47]. IV Універсал визначив, що «до того, як буде вибрано Установчі Збори України, закони видає наша Українська Центральна Рада» [25], визнавши тимчасовий характер правового порядку.

Систематизація аналізу Універсалів наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Закріплення ознак правової держави в Універсалах Центральної Ради (1917–1918)

Ознака правової держави	Ступінь	Нормативне закріплення
Верховенство права	частково	Проголошено «демократичну, народоправну державу» (III Ун.); визнано необхідність ухвалення Конституції Установчими Зборами (IV Ун.)
Поділ влади	ні	ЦР поєднувала законодавчі та виконавчі функції; судову гілку влади не виокремлено
Права і свободи	частково	Свобода слова, друку, віри, зібрань; недоторканність особи; скасування смертної кари; нац.-персональна автономія (III Ун.)
Незалежність суду	ні	Не передбачено окремої судової гілки влади
Взаємна відповідальність	ні	Відсутні механізми відповідальності влади
Правова визначеність	ні	Домінування революційної легітимності; відсутність чіткої законодавчої процедури

Джерело: складено автором на основі: [24; 25]

Таким чином, Універсали закріпили ідею правової держави переважно декларативно — в частині прав і свобод та народного суверенітету, тоді як інституційні ознаки залишилися нерозвиненими.

Конституція УНР («Статут про державний устрій, права і вільності УНР») від 29 квітня 1918 р. найповніше закріпила ознаки правової держави серед усіх ухвалених документів періоду. О. Копиленко та М. Копиленко відзначають, що вона «позбавлена будь-якого ідеологічного чи пропагандистського забарвлення» [10, с. 78]. І. Бойко наголошує на «реальному, а не декларативному закріпленні демократичних цінностей та принципів» [1, с. 37]. Конституція встановлювала ієрархію правових актів (ст. 1–5) [9] і чітко розмежовувала три гілки влади: Всенародні Збори (ст. 23), Раду Народних Міністрів (ст. 24), Генеральний Суд (ст. 25) [9]. І. Терлюк акцентує, що «чи не найчіткіше принцип розподілу функцій різних гілок влади втілено в Конституції УНР» [19, с. 47].

Розділ II містив прогресивний каталог прав: рівність жінок і чоловіків (ст. 11); рівність незалежно від походження, віри, національності (ст. 12); заборона затримання без судового наказу (ст. 13); заборона смертної кари (ст. 14); свобода слова, друку, сумління (ст. 17) [9]. Розділ VIII визначав, що обмеження свобод можливе лише на підставі закону, не довше трьох місяців (ст. 79–83) [9]. Генеральний Суд обирався на п'ять років, його рішення не могли скасовувати інші органи (ст. 63) [9]. Рада Міністрів несла відповідальність перед Зборами (ст. 51) [9]. Правова визначеність забезпечувалася детальним регулюванням законотворчої процедури (ст. 39–41), хоча, за зауваженням А. Яковліва, не було встановлено, «хто має право виконувати законодавчі функції в часі парламентських ферій» [27, с. 19]. І. Логвиненко підсумовує, що текст «за рівнем демократичності багато в чому перевищував усі сучасні йому конституції» [11, с. 38], однак Конституція залишилася «конституцією одного дня» внаслідок перевороту П. Скоропадського.

«Закони про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 р. створили іншу модель. Норма «Українська Держава керується на твердих основах законів» (ст. 23) — це, за спостереженням О. Копиленко та М. Копиленко, «тодішній варіант сучасного гасла правової держави» [10, с. 107]. Однак гетьману належало виключне право затверджувати закони (ст. 2), а ст. 1 зосереджувала «владу управління виключно» в його руках [5]. А. Козаченко характеризує цю модель як «одноосібну диктатуру» [6, с. 110]. Водночас Генеральний Суд визначався як «вищий охоронитель і захистник закону» (ст. 42–43), а статті 11–22 містили

Таблиця 2

Закріплення ознак правової держави в Конституції УНР (29 квітня 1918 р.)

Ознака правової держави	Ступінь	Нормативне закріплення
Верховенство права	так	Ст. 1–3: відновлення державного права, народний суверенітет; ст. 5: децентралізація; ієрархія правових актів з Конституцією як верховним актом
Поділ влади	так	Ст. 23: Всенародні Збори; ст. 24: Рада Народних Міністрів; ст. 25: Генеральний Суд
Права і свободи	так	Ст. 11: гендерна рівність; ст. 12: рівність; ст. 13: habeas corpus; ст. 14: заборона смертної кари; ст. 15–18: недоторканність, свобода слова, пересування. Розд. VIII (ст. 79–83): обмеження свобод — на підставі закону, ≤ 3 місяці
Незалежність суду	так	Генеральний Суд обирається на 5 років; рішення не скасовуються іншими органами (ст. 63); контроль за конституційністю актів місцевого самоврядування
Взаємна відповідальність	частково	Ст. 51: відповідальність Ради Міністрів перед Зборами; вотум недовіри. Але механізм відповідальності держави перед особою — не деталізований
Правова визначеність	так	Ст. 39–41: законодавча ініціатива, процедура, заборона перенесення нерозглянутих законопроектів; обов'язкове оголошення законів

Джерело: складено автором на основі: [9]

перелік прав [5]. І. Терлюк зауважує, що в актах «усіляко наголошувалося на цінностях права й верховенстві закону», що засвідчувало «європоцентричний напрям» [19, с. 48], однак субстантивно ознаки правової держави були звужені концентрацією влади.

Таблиця 3

Закріплення ознак правової держави в актах Гетьманату (1918)

Ознака правової держави	Ступінь	Нормативне закріплення
Верховенство права	формально	Ст. 23: «Українська Держава керується на твердих основах законів»; ст. 24: обов'язковість закону; ст. 26–27: обнародування. Але ст. 2: гетьман затверджує закони одноосібно
Поділ влади	ні	Ст. 1: «влада управління виключно» в руках гетьмана; ст. 3: одноосібне затвердження Кабінету; ст. 5–6: верховний командувач, оголошення війни
Права і свободи	формально	Ст. 10: свобода віросповідання; ст. 14–15: заборона переслідування/затримання; ст. 17: недоторканність оселі; ст. 18–22: свобода пересування, слова, зібрань, власності
Незалежність суду	частково	Ст. 42–43: Генеральний Суд — «вищий охоронитель і захистник закону»; контроль за «закономірністю» видання законів
Взаємна відповідальність	ні	Відсутні механізми відповідальності гетьмана; Кабінет відповідає лише перед гетьманом
Правова визначеність	частково	Обнародування законів (ст. 26–27); обов'язковість закону (ст. 24). Але надзвичайні повноваження гетьмана не обмежені

Джерело: складено автором на основі: [5]

Після повалення Гетьманату Закон «Про форму української влади» від 28 січня 1919 р. проголосив: «Конгрес трудового народу висловлюється за демократичний лад на Україні» [14]. Серпневою Декларацією 1919 р. взято курс на «європейську модель» [19, с. 48]. Конституційні закони від 12 листопада 1920 р. [13; 4] проголосували народний суверенітет, верховенство закону, поділ влади [6, с. 115]. Однак, як зазначає А. Яковлів, «закон 12 листопада майже нічого нового проти попередніх конституційних законів не вніс» [27, с. 29], і за військових обставин Державну Народну Раду так і не вдалося скликати.

ЗУНР представляє інший напрям рецепції — через австрійську правову традицію. «Тимчасовий основний закон» від 13 листопада 1918 р. закріплював народний суверенітет та загальне виборче право «без різниці пола» [20]. Значно глибше ідея правової держави розкрита в конституційних проектах, які є «зафіксованим у правовій формі відображенням правових принципів та поглядів їх авторів» [21, с. 121].

Таблиця 4

Закріплення ознак правової держави в актах Директорії УНР (1918–1921)

Ознака правової держави	Ступінь	Нормативне закріплення
Верховенство права	частково	Закони 12.11.1920: народний суверенітет, верховенство закону. Але реалізація обмежена воєнними обставинами
Поділ влади	частково	Закони 12.11.1920: Голова Директорії, Рада Міністрів, Державна Народна Рада. Але Раду так і не скликано
Права і свободи	обмежено	Серпнева Декларація 1919 р.: «європейська модель»; недоторканність депутатів. Воєнний стан обмежував права
Незалежність суду	частково	Передбачалася, але судові інститути не розбудовані через воєнні обставини
Взаємна відповідальність	частково	Право висловлення недовіри уряду; заборона відкликання депутатів. Практична реалізація обмежена
Правова визначеність	ні	Законодавча процедура не деталізована

Джерело: складено автором на основі: [4; 13; 14]

Таблиця 5

Закріплення ознак правової держави в проекті Конституції ЗУНР (С. Дністрянський, 1920)

Ознака правової держави	Ступінь	Нормативне закріплення
Верховенство права	так	§ 1: «ЗУНР є самостійна правова держава»; § 2: «Держава ґрунтується на праві»; § 124: конституційний контроль Державного Судового Трибуналу
Поділ влади	так	Законодавча: Народна палата; виконавча: Президент і Державна Рада; судова: Державний Судовий Трибунал. Система «ваг і стримувань»
Права і свободи	так	§§ 3–38: каталог на основі принципів свободи, рівності, державної охорони. Соціально-економічні гарантії (§§ 22, 24, 36–38). «Національний ключ» 4:1:1
Незалежність суду	так	§§ 117–118: судді призначаються «остаточно і на все життя», звільнення лише судовим рішенням; § 124: конституційний контроль
Взаємна відповідальність	частково	Президент відповідає перед Народною палатою; передбачено відповідальність посадових осіб
Правова визначеність	частково	Деталізація законодавчої процедури (§§ 53, 73–74, 80–83); механізми референдуму та народної ініціативи

Джерело: складено автором на основі: [8; 17]

Проект С. Дністрянського (1920) у § 1 проголошував: «Західно-Українська Народна Республіка є самостійна правова держава», у § 2: «Держава ґрунтується на праві» [8]. М. Мірошниченко та П. Мельник зазначають, що поняття «правова держава» тут вживається «у значенні конституційно закріпленої політичної форми самовизначення всіх народів» [12, с. 246]. Проект містив каталог прав (§ 3–38), чіткий поділ влади. Найоригінальнішою новацією було право Державного Судового Трибуналу «перевіряти закони на предмет їхньої відповідності Конституції та скасовувати неконституційні закони» [17, с. 69–70]. Судді призначалися «остаточно і на все життя» (§ 117–118) [8].

Проект О. Ейхельмана (1921) пропонував ще масштабнішу модель. С. Шелухін писав: «Автор проекту, буди прихильником ідей проф. Драгоманова, в основу роботи поклав конституції Сполучених Америк, Франції та Швейцарії» [26]. Головною новацією був поділ влади на п'ять гілок: установчу, законодавчу, виконавчу, судову та контрольну [2, с. 11]. Я. Турчин зазначає, що Ейхельман «чітко виділяє» як ознаку правової держави «механізми взаємної відповідальності держави і особи» [22, с. 25]. Правова визначеність забезпечувалася заборонаю зворотної дії законів (§ 267), обов'язковою промульгацією, щорічним виданням збірника законів (§ 263) [2, с. 75–78]. В. Рум'янець робить висновок, що «метою проекту було формування конституційно-правових засад створення демократичної, правової, соціальної держави» [16, с. 39–40].

Систематизація результатів дозволяє скласти узагальнюючу порівняльну таблицю 7.

Таблиця демонструє: найповніше ознаки правової держави закріплені в Конституції УНР та проектах С. Дністрянського і О. Ейхельмана. Універсали закріпили ідею переважно декларативно. Гетьманат демонструє парадокс «формальної правової держави»: риторика законності зберігається, але субстантивні ознаки нівелюються концентрацією влади.

Таблиця 6

Закріплення ознак правової держави в проекті Конституції УНР (О. Ейхельман, 1921)

Ознака правової держави	Ступінь	Нормативне закріплення
Верховенство права	так	Установча влада народу як найвища; ієрархія нормативних актів; Федерально-державний суд контролює конституційність законів
Поділ влади	так	5 гілок: установча (найвища), законодавча, виконавча, судова, контрольна (§ 11). Оригінальна конфігурація: установча влада як найвища + фінансовий контроль як окрема гілка
Права і свободи	так	Каталог прав; захист праці та соціальне страхування — § 10(13); федеративний захист прав меншин через самоврядування земель
Незалежність суду	так	Федерально-державний суд повністю незалежний від виконавчої влади та парламенту; судді призначаються довічно
Взаємна відповідальність	так	§ 276: оскарження порушень «закономірності» дій влади «судовим порядком»; контрольна гілка влади
Правова визначеність	так	§ 267: заборона зворотної дії; § 263: щорічне видання збірника; §§ 262–268: регламентація набуття чинності законів; обов'язкова промульгація

Джерело: складено автором на основі: [2; 22; 26]

Таблиця 7

Ступінь закріплення ознак правової держави в конституційних актах та проектах 1917–1921 рр.

Ознака правової держави	Універсали ЦР	Конституція УНР	Акти Гетьманату	Акти Директорії	Проект ЗУНР (Дністрянський)	Проект УНР (Ейхельман)
Верховенство права	частково	так	формально	частково	так	так
Поділ влади	ні	так	ні	частково	так	так (5 гілок)
Права і свободи	частково	так	формально	обмежено	так	так
Незалежність суду	ні	так	частково	частково	так	так
Взаємна відповідальність	ні	частково	ні	частково	частково	так
Правова визначеність	ні	так	частково	ні	частково	так

Джерело: складено автором на основі: [2; 4; 5; 8; 9; 13; 20; 24; 25]

Різний ступінь повноти закріплення ознак зумовлений кількома групами факторів. По-перше, ідеологічні переконання та доктринальні орієнтири авторів. К. Костів писав, що автори Конституції УНР, «а головню професор М. Грушевський, використали, як порівняльний матеріал, тексти конституційних актів усіх культурних народів, зокрема З'єднаних Держав Америки» [цит. за: 18, с. 155]. С. Дністрянський бачив ЗУНР «як державу правову, суверенну та демократичну» [17, с. 69]. О. Ейхельман синтезував ідеї Ш. Монтеск'є, М. Драгоманова, досвід американського та швейцарського конституціоналізму [23, с. 41]. По-друге, форма політичного режиму: парламентські моделі забезпечували повніше закріплення ознак, авторитарна модель Гетьманату субстантивно їх звужувала. По-третє, воєнно-політична ситуація обмежувала реалізацію ідеї правової держави. По-четверте, умови розробки: проекти, підготовлені в еміграції, мали перевагу часу для системного опрацювання. Насамкінець, багатоваріантність рецепції: загальноєвропейська модель конституціоналізму, рецепційована через ідеї М. Драгоманова (Конституція УНР, проект О. Ейхельмана), та німецька доктрина Rechtsstaat у її австрійській рецепції (С. Дністрянський). Як показує І. Терлюк, «становлення української держави часів Центральної Ради відбувалося за загальноєвропейською моделлю державності» [19, с. 48].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Конституційні акти та проекти періоду Української революції 1917–1921 рр. демонструють послідовний, хоча й неоднорідний, рух до закріплення ідеї правової держави — від декларативних формулювань Універсалів через системне закріплення ознак у Конституції УНР 1918 р. до найбільш завершених моделей у проектах С. Дністрянського і О. Ейхельмана. Конституція УНР серед ухвалених актів періоду найповніше відобразила ідею правової держави, охопивши всі шість визначених ознак. Проекти С. Дністрянського (1920) та О. Ейхельмана (1921) ще більше їх розвинули: перший прямо проголосив ЗУНР «правовою державою» і передбачив конституційний контроль; другий розробив модель п'яти гілок влади із детально регламентованою правовою визначеністю.

Рецепція ідеї правової держави як здобутку західної правової традиції відбувалася кількома шляхами: загальноєвропейська модель конституціоналізму, рецепційована через ідеї М. Драгоманова (Конституція УНР, проєкт О. Ейхельмана); німецька доктрина Rechtsstaat у її австрійській рецепції (С. Дністрянський). Водночас ця рецепція не зводилася до механічного запозичення, а передбачала творче засвоєння ідеї правової держави в контексті власної правової традиції: українські конституціоналісти пропонували оригінальні рішення — конституційне закріплення національно-персональної автономії, «національний ключ» як механізм захисту прав меншин (С. Дністрянський), розширення тріади поділу влади до п'яти гілок із виокремленням установчої та контрольної (О. Ейхельман). Ця множинність шляхів рецепції у поєднанні з елементами національної правотворчості є специфічною рисою українського конституціоналізму досліджуваного періоду.

Досвід конституційного будівництва доби Української революції має і практичне значення: в умовах воєнного стану розділ VIII Конституції УНР 1918 р. — про обмеження свобод лише на підставі закону, не довше трьох місяців, з обов'язковим затвердженням парламентом — є нагадуванням про те, що навіть у найскрутніших обставинах українські правники прагнули утвердити правову державу як фундамент національної державності.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Бойко І. Й. Місце і роль Конституції Української Народної Республіки 1918 р. в історії національного конституціоналізму. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 3. С. 37–45.
2. Ейхельман О. Проєкт Конституції основних державних законів Української Народної Республіки. Київ : Вид-во С. УД, 1921. 106 с.
3. Заєць А. П. Правова держава. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 2: Філософія права. Харків : Право, 2017. С. 467–471.
4. Закон про Державну Народню Раду Української Народної Республіки: іст. документ, Закон від 12.11.1920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-20#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
5. Закони про тимчасовий державний устрій України: іст. документ, Закон від 29.04.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004300-18#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
6. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: навч. посібник. Полтава: Полтавський юридичний інститут, 2020. 217 с.
7. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Т. 64: Юридичні науки. С. 3–9.
8. Конституція Західно-Української Народної Республіки (проєкт С. Дністрянського, 1920). URL: <https://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html> (дата звернення: 01.05.2026).
9. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР): іст. документ, Конституція від 29.04.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0002300-18> (дата звернення: 01.05.2026).
10. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України. 1917–1920 : навч. посібник. Київ : Либідь, 1997. 208 с.
11. Логвиненко І. А. Конституція УНР 1918 року: історія розробки, прийняття та оцінки в історіографії. *Право і безпека*. 2017. № 1(64). С. 35–39. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/20696125-e6fb-4893-a41f-aa53a59237d6/content> (дата звернення: 01.05.2026).
12. Мірошниченко М. І., Мельник П. О. Конституція С. С. Дністрянського (проєкт 1920 р.): договірна форма втілення принципу права українського народу на самовизначення. *Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави*. Київ : АртЕк, 2018. С. 243–247.
13. Про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці: іст. документ, Закон від 12.11.1920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-20#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
14. Про форму української влади: Закон, ухвалений Конгресом трудового народу України 28 січня 1919 р. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 — листопад 1920 рр.: док. і матеріали: у 2 т. / упоряд. В. Верстюк. Київ : Вид-во Олени Теліги, 2006. Т. 2. С. 467–468.
15. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Львів : Край, 2007.

16. Рум'янець В. Проблеми організації влади за проектом Конституції Отто Ейхельмана. *Право України*. 2018. № 4. С. 39–50. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2018_4_s3.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
17. Стецюк Н. Академік Станіслав Дністрянський і його проект Конституції Західно-Української Народної Республіки. *Український часопис конституційного права*. 2016. № 1. С. 67–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukjourcoml_2016_1_13 (дата звернення: 01.05.2026).
18. Стецюк Н. Конституція Української Народної Республіки 1918 року: теоретико-правова характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 960. Серія: Юридичні науки. С. 155–161.
19. Терлюк І. Український європоцентризм: перші спроби політичної реалізації ідеї (1917–1921 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: юридичні науки. 2017. № 865. С. 45–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_865_8 (дата звернення: 01.05.2026).
20. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії: іст. документ, Закон від 13.11.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009300-18#Text> (дата звернення: 01.05.2026).
21. Токарчук О. В. Теоретичні проблеми державного будівництва (на основі аналізу проектів конституцій С. Дністрянського та О. Ейхельмана). *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 18. 2015. Вип. 30. С. 120–126.
22. Турчин Я. Ідея правової держави у науково-теоретичній спадщині Отто Ейхельмана. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2008. Вип. 20. С. 23–28.
23. Турчин Я. Принципи і шляхи реалізації державної влади в науково-теоретичних працях Отто Ейхельмана. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2009. Вип. 21. С. 39–45.
24. Універсал Української Центральної ради (III) від 07(20).11.1917 р. *Вісник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки*. 1917. 23 листопада.
25. Універсал Української Центральної ради (IV) від 09(22).01.1918 р. *Вісник Ради Народніх Міністрів Української Народної Республіки*. 1918. № 3.
26. Шелухін С. Проект конституції У.Н.Р. проф. Ейхельмана. *Воля*. 1921. 17 вересня. URL: <https://zbruc.eu/node/107995> (дата звернення: 01.05.2026).
27. Яковлів А. Основи Конституції УНР. Париж, 1935. 63 с.
28. Plokhy S. *Unmaking Imperial Russia: Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History*. Toronto: University of Toronto Press, 2005. 621 p.
29. Tamanaha B. Z. *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 180 p.

References

1. Boiko, I. Y. (2017). Mistse i rol Konstytutsii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky 1918 r. v istorii natsionalnoho konstytutsionalizmu [The place and role of the Constitution of the UPR of 1918 in the history of national constitutionalism]. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava*, (3), 37–45 [in Ukrainian].
2. Eikhelman, O. (1921). Proekt Konstytutsii osnovnykh derzhavnykh zakoniv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky [Draft Constitution of the basic state laws of the UPR]. Vyd-vo S. U. D. [in Ukrainian].
3. Zaiets, A. P. (2017). Pravova derzhava [The rule-of-law state]. In *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* (Vol. 2, pp. 467–471). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Zakon pro Derzhavnu Narodniu Radu Ukrainskoi Narodnoi Respubliky [Law on the State People's Council of the UPR]. (1920). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-20#Text> [in Ukrainian].
5. Zakony pro tymchasovy derzhavnyi ustrii Ukrainy [Laws on the temporary state organization of Ukraine]. (1918). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004300-18#Text> [in Ukrainian].
6. Kozachenko, A. I. (2020). Istoriiia rozvytku konstytutsionalizmu v Ukraini [History of the development of constitutionalism in Ukraine]. Poltava: Poltavskiy yurydychnyi instytut [in Ukrainian].
7. Koziubra, M. I. (2007). Pryntsypy verkhovenstva prava i pravovoi derzhavy: yednist osnovnykh vymoh [Principles of the rule of law and the rule-of-law state: unity of basic requirements]. *Naukovi zapysky NaUKM A. Yurydychni nauky*, 64, 3–9 [in Ukrainian].
8. Konstytutsiia Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (proekt S. Dnistrianskoho) [Constitution of the WUPR (draft by S. Dnistrianskyj)]. (1920). Retrieved from <https://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html> [in Ukrainian].
9. Konstytutsiia Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (Statut pro derzhavnyi ustrii, prava i vilnosti UNR) [Constitution of the UPR (Statute on state organization, rights and freedoms)]. (1918). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0002300-18> [in Ukrainian].
10. Kopylenko, O. L., & Kopylenko, M. L. (1997). *Derzhava i pravo Ukrainy. 1917–1920* [State and law of Ukraine. 1917–1920]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
11. Lohvynenko, I. A. (2017). Konstytutsiia UNR 1918 roku: istoriia rozrobky, pryiniattia ta otsinky v istoriografii [The Constitution of the UPR of 1918: history of drafting, adoption and evaluations in historiography]. *Pravo i bezpeka*, (1), 35–39 [in Ukrainian].

12. Miroschnychenko, M. I., & Melnyk, P. O. (2018). Konstytutsiia S. S. Dnistrianskoho (proekt 1920 r.): dohovirna forma vtilennia pryntsyphu prava ukrainskoho narodu na samovyznachennia [The Constitution of S. S. Dnistrianskyj (draft of 1920): contractual form of implementation of the right to self-determination]. In *Tendentsii i perspektyvy rozvytku instytutiv prava ta derzhavy* (pp. 243–247). Kyiv: ArTek [in Ukrainian].
13. Pro tymchasove Verkhvne Upravlinnia ta poriadok zakonodavstva v Ukrainkii Narodnii Respublitsi [On the temporary supreme governance and legislative procedure in the UPR]. (1920). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-20#Text> [in Ukrainian].
14. Pro formu ukrainskoi vlady: Zakon, ukhvalenyi Konhresom trudovoho narodu Ukrainy 28 sichnia 1919 r. [On the form of Ukrainian government: Law of January 28, 1919]. In V. Verstiuk (Ed.), *Dyrektoriiia, Rada Narodnykh Ministriv UNR* (Vol. 2, pp. 467–468). Kyiv: Vyd-vo Oleny Telihi [in Ukrainian].
15. Rabinovych, P.M. (2007). *Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy* [Fundamentals of general theory of law and state]. Lviv: Krai [in Ukrainian].
16. Rumiantsev, V. (2018). Problemy orhanizatsii vlady za proektom Konstytutsii Otto Eikhelmana [Problems of organization of power under the draft Constitution of Otto Eikhelman]. *Pravo Ukrainy*, (4), 39–50 [in Ukrainian].
17. Stetsiuk, N. (2016). Akademik Stanislav Dnistrianskyi i yoho proekt Konstytutsii Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliki [Academician S. Dnistrianskyj and his draft Constitution of the WUPR]. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiino-ho prava*, (1), 67–70 [in Ukrainian].
18. Stetsiuk, N. (2018). Konstytutsiia Ukrainkoi Narodnoi Respubliki 1918 roku: teoretyko-pravova kharakterystyka [The Constitution of the UPR of 1918: theoretical and legal characterization] *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Serii: Yurydychni nauky*, (960), 155–161 [in Ukrainian].
19. Terliuk, I. (2017). Ukrainkyi yevrotsentryzm: pershi sproby politychnoi realizatsii idei (1917–1921 rr.) [Ukrainian Eurocentrism: first attempts at political implementation of the idea (1917–1921)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Serii: yurydychni nauky*, (865), 45–50 [in Ukrainian].
20. Tymchasovyi osnovnyi zakon pro derzhavnu samostiinist ukrainskykh zemel buvshoi avstro-uhorskoii monarkhii [Temporary basic law on the state independence of Ukrainian lands of the former Austro-Hungarian Monarchy]. (1918). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009300-18#Text> [in Ukrainian].
21. Tokarchuk, O.V. (2015). Teoretychni problemy derzhavnogo budivnytstva (na osnovi analizu proektiv konstytutsii S. Dnistrianskoho ta O. Eikhelmana) [Theoretical problems of state building (based on the analysis of constitutional drafts by S. Dnistrianskyj and O. Eikhelman)]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova*. Serii 18, (30), 120–126 [in Ukrainian].
22. Turchyn, Ya. (2008). Ideia pravovoi derzhavy u naukovo-teoretychnii spadshchyni Otto Eikhelmana [The idea of the rule-of-law state in the scholarly heritage of Otto Eikhelman]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*, (20), 23–28 [in Ukrainian].
23. Turchyn, Ya. (2009). Pryntsyphy i shliakhy realizatsii derzhavnoi vlady v naukovo-teoretychnykh pratsiakh Otto Eikhelmana [Principles and ways of exercising state power in the scholarly works of Otto Eikhelman]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*, (21), 39–45 [in Ukrainian].
24. Universal Ukrainkoi Tsentralnoi rady (III) vid 07(20).11.1917 r. [Universal of the Ukrainian Central Rada (III) of November 7(20), 1917]. *Vistnyk Heneralnoho Sekretariatu Ukrainkoi Narodnoi Respubliki*, 1917 [in Ukrainian].
25. Universal Ukrainkoi Tsentralnoi rady (IV) vid 09(22).01.1918 r. [Universal of the Ukrainian Central Rada (IV) of January 9(22), 1918]. *Vistnyk Rady Narodnykh Ministriv Ukrainkoi Narodnoi Respubliki*, 1918, (3) [in Ukrainian].
26. Shelukhin, S. (1921). Proekt konstytutsii U.N.R. prof. Eikhelmana [Draft constitution of the UPR by Prof. Eikhelman]. *Volia*. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/107995> [in Ukrainian].
27. Yakovliv, A. (1935). *Osnovy Konstytutsii UNR* [Fundamentals of the Constitution of the UPR]. Paris [in Ukrainian].
28. Plokhyy, S. (2005). *Unmaking Imperial Russia: Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History*. Toronto: University of Toronto Press.
29. Tamanaha, B.Z. (2004). *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Дата першого надходження статті до видання: 03.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.05.2026

Дата публікації: 31.05.2026

Terela Halyna

*Doctor of Legal Sciences. Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Theoretical and Legal Disciplines
Poltava Law Institute of Yaroslav Mudryi
National Law University*

THE IDEA OF THE RULE OF LAW IN CONSTITUTIONAL ACTS AND DRAFTS OF THE UKRAINIAN REVOLUTION PERIOD (1917–1921)

Summary. Introduction. Article 1 of the Constitution of Ukraine proclaims Ukraine a rule-of-law state, while the Preamble invokes the centuries-long history of Ukrainian state-building. However, a comprehensive comparative-legal study of the consolidation of the idea of the rule of law in the constitutional acts and drafts of the Ukrainian Revolution period (1917–1921) has not yet been undertaken.

Purpose. A systematic analysis of the comprehensiveness of the consolidation of rule-of-law features in the constitutional acts and drafts of the Ukrainian Revolution period (1917–1921) and identification of the factors that influenced this process.

Materials and methods. The study covers the Universals of the Central Rada, the UPR Constitution of 1918, the acts of the Hetmanate and the Directorate, the Temporary Basic Law of the WUPR, and the constitutional drafts by S. Dnistrianskyj and O. Eikhelman. Six features of the rule of law, identified on the basis of the positions of Ukrainian and foreign scholars, serve as the analytical matrix. The methodology combines hermeneutic analysis of constitutional texts with formal-dogmatic, comparative-legal, and historical-legal methods.

Results. The constitutional acts demonstrate an uneven but progressive movement towards the rule of law. The UPR Constitution of 1918 most fully consolidated the features of the rule of law among the adopted acts. The drafts by S. Dnistrianskyj and O. Eikhelman developed these provisions further, notably introducing judicial review and a five-branch separation of powers. The reception of the idea of the rule of law was not merely imitative but involved creative assimilation within the context of the national legal culture.

Perspectives. Further research may focus on a comparative analysis of the constitutional acts of the Ukrainian Revolution with contemporaneous constitutional acts of European states.

Key words: rule of law, Ukrainian Revolution of 1917–1921, Rechtsstaat, constitutionalism, human rights, separation of powers.